

PRINSIPPROGRAMMET

1981

Arbeiderpartiet

Innledning

1

I dette programmet legger Det norske Arbeiderparti fram sitt grunnsyn, som bygger på den demokratiske sosialismens prinsipper. Programmet trekker også opp retningslinjer partiet vil følge for å omsette sine grunnleggende idéer i politisk handling. Det er i dagens samfunn idéene skal virke. Det er derfor i programmet lagt vekt på å beskrive viktige utviklingstrekk i samfunnet, som bakgrunn for de retningslinjer som er utledet av prinsippene.

2

Mennesket skaper selv sin historie. Den demokratiske sosialismen har en grunnfestet tro på at menneskene evner å omforme samfunnet og styre samfunnsutviklingen, når de setter inn det de eier av kunnskaper, skaperkraft og arbeidsvilje for å nå felles mål.

Sammen kan vi utvikle samfunnet i sosialistisk retning - et samfunn med større frihet, demokrati på alle områder og med likestilling mellom enkeltmennesker og grupper. Det krever deltakelse av de mange, i et organisert politisk og faglig fellesskap.

Menneskenes frigjøring må være deres eget verk.

Grunnsyn

3 Sosialisme på folkestyrets grunn

Det norske Arbeiderparti bygger sin politikk på den demokratiske sosialismens prinsipper. En sosialistisk omforming av samfunnet må ha støtte av folkets flertall og skje på folkestyrets grunn.

4 Grunnleggende idéer

Frihet, likeverd og solidaritet er bærebjelkene i den demokratiske sosialismen. Disse grunnleggende idéene er retningsvisende for den praktiske politikken Det norske Arbeiderparti utformer.

Målet for denne politikken er å utvikle samfunnsforhold som gjør menneskene friere og som fremmer likeverd og fellesskap.

Å gi menneskene større frihet er å gi dem økt innflytelse på egne livsvilkår og å utvide deres muligheter for utfoldelse, opplevelse, innsikt og skapende innsats i samarbeid og samhørighet med andre.

5 Vekselspill individ - samfunn

Det er et vekselspill mellom individ og samfunn. Samfunnsforholdene påvirkes av menneskene, men påvirker også menneskenes egenskaper og de sosiale forhold mellom dem.

Problemer den enkelte opplever som sine personlige, er nesten alltid delt med andre. De kan ikke overvinnes av den enkelte alene, men bare ved å endre de samfunnsmessige rammene den enkelte lever og virker innenfor.

6 Omforming av institusjonene

Det står i menneskers makt å omforme for å skape sosial og økonomisk rettferdighet, utrydde ufrihet og gi rom for mangfold i personlig utvikling.

For å endre samfunnet, må vi omforme dets organer og institusjoner. Den eksisterende samfunnsordningen bærer videre og befester de sosiale, økonomiske og politiske forhold vi vil endre. Nye organisasjonsformer kan styrke samhørigheten mellom menneskene og skape større trygghet og tillit i mellommenneskelige forhold. De kan stimulere skaperevne og handledyktighet.

7 Sosialisme - en prosess

Vi vil forme samfunnets institusjoner slik at de styrker menneskenes evne til å ta del i demokratiet og øker mulighetene for styring av utviklingen. De som blir berørt av avgjørelsene, skal ha kontroll over dem.

Ingen samfunnsmessige ordninger er endelige. Nye utfordringer vil oppstå og kreve nye svar. Vi lærer ved å handle. Sosialisme er ikke en tilstand, men en prosess.

8 Frihet

Arbeiderbevegelsen er en frihetsbevegelse. Frihetsbegrepet har flere sider. Frihet er ikke bare fravær av tvang. Frihet er også evnen til å gjennomføre de mål man setter seg, og til å videreutvikle målene og øke evnen til å gjennomføre dem. For sosialister er frihet uløselig knyttet sammen med solidaritet og likeverd. Frihet er ikke en rett til å utbytte eller skape ufrihet for andre. Den enkelte har del i en frihet som må brukes sammen med andre for å utvide handlingsmulighetene for de mange.

9 Frihetens sosiale innhold

Friheten til å handle har grenser.

Naturen setter grenser vi ikke ustraffet kan overskride. Bruken av naturressursene må ta hensyn til de økologiske sammenhengene, slik at naturen blir en varig kilde til menneskenes velferd og trivsel. Samfunnet må utvikles i samspill med naturomgivelsene. Reduseres mangfoldet i naturen, skader vi våre framtidsmuligheter og begrenser friheten for dem som kommer etter oss.

Kunnskap om naturlovene øker evnen til å utnytte dem i menneskenes interesse. Innsikt gir handlefrihet. Vitenskap og teknologi har gitt større herredømme over omgivelsene, men også større muligheter for å ødelegge naturgrunnet.

Økende bruk av teknologi har gjort samfunnet mer innviklet. Den har gjort menneskene mindre avhengige av naturen, og mer avhengige av hverandre. Derfor er frihetens sosiale innhold det viktigste. Det vi gjør for å nå egne mål, kan hjelpe andre til å nå sine - eller hindre dem i det.

Mange mål kan vi bare nå gjennom samvirke. Frihet krever sosial organisering.

10 Frihet og kollektiv handling

Frihet må være tuftet på denne innsikt : Skal vi oppnå det vi ønsker, kan vi ikke gjøre som vi vil. Planer de enkelte mennesker hver for seg setter i verk, kan ha følger ingen hadde planlagt eller forutsett, og dermed føre til avmakt. Summen av mange enkeltmenneskers handlinger i egen interesse kan motvirke både deres egne og fellesskapets interesser. Vår politikk for et sosialistisk samfunn tar sikte på å lage ordninger som så langt det er mulig forener enkeltmenneskets interesser med fellesskapets. De må utformes slik at det blir i egen interesse å handle solidarisk og fornuftig å tenke på hele samfunnets tarv.

11 Mot liberalisme og leninisme

Demokratiske sosialister godtar ikke alle former for styring. Vi avviser den tradisjonelle liberalismen, som vil overlate styringen til markedskreftenes frie spill. Men vi forkaster også den leninistiske modellen, som samler all makt et - "proletariatets diktatur" som i praksis blir et diktatur over proletariatet.

12 Styring - et mål

Styring er ikke bare et middel, men også et mål. Når ingen styrer er ingen ansvarlige og alle avmektige overfor historiens gang. Derfor må vi utvikle styringsorganer som ikke bare er redskaper for å nå felles mål, men også er ansvarlige overfor folket. Myndigheten må ligge hos fellesskapets organer. Kontrollen må ligge hos dem som utgjør fellesskapet.

13 Vilkår for delegering

Alle skal ha muligheter til å øve innflytelse på beslutningene som angår fellesskapet. Ikke alle kan ta direkte del i alle avgjørelser. Men den delegering av myndighet som er nødvendig, må skje slik at den fremmer kunnskap om sakene og evne til medvirkning i vedtektene.

14 Frihet og makt

Fordi frihet også omfatter evnen til å utføre det en vil, er det sammenheng mellom frihet og makt. Ulik makt gir ulik frihet. De mektige har større valgfrihet. De kan fremme sine interesser ved å begrense valgmulighetene for de svake. Å bruke andre som middel for egne mål, er utbytting.

15 Frihet og demokrati

I et sosialistisk syn er derfor begrepene frihet, makt og likeverd tett sammenvevd. Kravene om utvidet demokrati og maktutjamning er en følge av det.

Demokrati betyr at alle tar del i beslutningene, enten direkte eller gjennom valgte representanter. Retten til å ta del i avgjørelsene er nært knyttet til grunnleggende politiske menneskeretter : ytringsfrihet, forsamlingsfrihet, organisasjonsfrihet, yrkesfrihet, rettssikkerhet, stemmerett og valgbarhet. Men det er ikke nok. Et fullgodt demokrati krever også deltakelse i de økonomiske beslutninger.

16 Frihet ved å delta

Demokrati er i seg selv et sosialistisk mål. Deltakelse utvider friheten og gir adgang til å påvirke verdisyn i samfunnet.

Demokratisk deltakelse er knyttet til det sosialistiske synet på samspillet mellom institusjonenes utforming og individenes utvikling. Demokratiske styreformer gir politisk erfaring og øvelse gjennom deltakelse. Det forsterker enkeltmenneskenes forutsetninger for deltakelse og dermed grunnlaget for demokratiske styringsorganer.

17 Utvikling av evner avhenger av samfunnsforholdene

Evnen til utfoldelse og mulighetene for personlig vekst avhenger av samfunnsforholdene. Erfaring fra forskjellige områder og oppgaver bidrar til å utvikle flere anlegg hos den enkelte, og øker evnen til å mestre vanskeligheter.

Større frihet er både muligheter til å bruke de evner og anlegg en har, men også muligheter til å utvikle nye. Frihet er både å kunne velge sine handlinger og sine mål.

18 Likeverd og mangfold

Det er en grunntanke i sosialismen at alle mennesker har samme verd. En sosialistisk politikk har likeverdstanden som sin forutsetning, samtidig som den ser forskjeller mellom mennesker som et gode. Mangfold gjør samfunnet rikere. Samfunnet må sette menneskene i stand til å dyrke sin egenart.

Men kravet om forskjell og mangfold er ofte blitt brukt som et forsvar for nedarvet sosial ulikhet, og for systemet som skapte ulikheten. Sosialister godtar ikke at bestemte grupper skal ha privilegier grunnet på eiendomsrett til produksjonsmidler, eller arv. Derfor reises kravet om grunnleggende likhet i ressurser og makt. Enkeltmenneskers og gruppers frihet må ikke hvile på andres ufrihet eller rett til å skape økonomiske og sosiale skiller. Alle må få et felles grunnlag av trygghet og utkomme. Da kan forskjellene i ferdigheter og arbeidsdelingen i samfunnet fremme både samhold og mangfold.

19 Formallikhet

Likhet i forhold til makt og ressurser er ikke noe entydig begrep. Formell likhet vil si at alle har de samme juridiske rettigheter. Denne *formallikheten* er nødvendig, men ikke tilstrekkelig til å oppheve ulikheter. De som *har* mest, *får* mest, fordi de har størst evne til å utnytte den formelle likheten.

Ressurslikhet

Formallikheten kan utdypes ved at samfunnet setter inn sine ressurser i tillegg til det den enkelte selv har, som ved fri skolegang for alle. Men en slik *ressurslikhet* behøver ikke bety utjamning : lik behandling av ulike kan holde ulikheter i utgangspunkt vedlike.

Resultatlikhet

For å oppnå likeverdige kår, må de med svakest utgangspunkt tilføres ekstra ressurser. Forskjellsbehandling må til for å minske forskjeller. Vi må i fellesskap yte noe ekstra til de grupper eller individer som møter særlige vansker. Det ideologiske grunnlaget for slik resultatlikhet er den sosialistiske drøm om et samfunn der alle yter etter evne og får etter behov.

20 Innsats for de svake og fellesskapet

Menneskene har forskjellige evner og anlegg. Det gjør samfunnet rikere og mer

spennende å leve i.

Det liberalistiske syn, som betrakter samfunnet som en konkurransearena, og menneskene som vinnere eller tapere, er et fattig menneskesyn og fører til et hardt samfunn.

Sosialister mener at samfunnet må utformes slik at det sporer til innsats for de svake og for fellesskapet. Mangfold i evner og utfoldelsesmuligheter fremmes best ved bredde i de aktiviteter den enkelte kan ta del i. Slike utfoldelsesmuligheter skaper vi best gjennom måten vi organiserer arbeidet på. Arbeidet som selvstendig verdi står sentralt i et sosialistisk syn.

21 Arbeidets organisering

Organiseringen av arbeidet og fordelingen av arbeidets resultater er klassiske emner for sosialistisk teori. Arbeidet former menneskene og forholdene mellom dem.

Organiseringen av arbeidslivet er derfor sentralt for å forstå og forandre samfunnet.

Da arbeidet ble en vare på markedet, ble det skapt en ny underordning i samfunnet. De som bare hadde sin arbeidskraft å selge, ble underlagt dem som kunne kjøpe den. Kapitalismen gjorde arbeiderne avhengige av produksjonsmidlenes eiere.

22 Rett til arbeid

Arbeiderne ble offer for upersonlige markedskrefter, som bestemte hvor det var arbeid å få, eller som kunne kaste store grupper ut i arbeidsledighet. Det eneste verktøy arbeiderne hadde, var sine hender. Når de var tomme fordi maskinene sto, kunne ikke de holdes ansvarlig for sin situasjon. Kritikken måtte rettes mot selve samfunnsordningen - det kapitalistiske system.

Arbeiderbevegelsens fremste krav ble derfor *retten til arbeid*.

Arbeid gir levebrød og livsgrunnlag. Arbeidet er også avgjørende for den enkeltes oppfatning av seg selv. Gjennom arbeid ser en resultater av egen innsats og gjennom samvirke utvikles fellesskapet med andre. Motsatt avler arbeidsledighet følelsen av å være overflødig, utskiftbar og unyttig. Tap av arbeidet betyr tap av kontroll over eget liv. Selvtilliten svekkes og solidariteten med samfunnet skades.

Det gamle kravet om hele folket i arbeid har fortsatt gyldighet. Arbeid for alle er nøkkelen til løsning av de sentrale samfunnsoppgaver. Arbeidsledighet rammer de unge som vil inn i yrkeslivet. Ved mangel på arbeid sjaltes de eldre og svakere lettest ut, og det blir vanskeligere for kvinnene å komme med. Når de friske og sterke har vansker med å finne arbeid, reduseres de funksjonshemmedes adgang til det aktive samfunn. Det er samfunnets oppgave å sørge for arbeid for alle, også fordi det er så mange oppgaver som er uløste. Alt gagns arbeid har sin verdighet.

23 Økonomisk demokrati er økt frihet

Arbeiderne ble under kapitalismen ikke bare underlagt upersonlige markedskrefter. De fikk også sin frihet redusert ved å bli personlig avhengige av kapitalistene på sin egen arbeidsplass. De hadde ikke kontroll over eget arbeid eller produksjonsmidlene. Dermed førte arbeidsdelingen til klassesdeling.

Dette er bakgrunnen for arbeiderbevegelsens krav om demokrati i arbeidslivet. Den enkelte må få medbestemmelse over organiseringen av arbeidet, over gjennomføringen av oppgavene og over investeringene. De ansatte skal ikke være midler for andres formål, men selv ta del i planlegging og tilrettelegging av produksjon og arbeidsvilkår. Kravet om økonomisk demokrati er et krav om frihet.

24 Arbeidet former oss

Det går et grunnleggende skille mellom et sosialistisk og et liberalistisk syn på arbeidet. For sosialister er ikke arbeidet et nødvendig og pliktbetont onde hvis eneste formål er å dekke behov utenom arbeidet. Arbeidet skal ikke bare være en kilde til inntekt. Mennesket er ikke først og fremst hva det *har*, men hva det *gjør*. Arbeidet er både en kilde til skapende innsats og utfoldelse, til egenutvikling og til fellesskap med andre. Gjennom arbeidet former vi oss selv og våre omgivelser.

25 Arbeidets spesialisering

Spesialisering kan gi økt produksjon. Men spesialisering kan også tømme arbeidet for mening, og føre til rangering av arbeid i yrker med høy og lav status. Mennesket er et skapende vesen. Å gjenta de samme rutinene dag ut og dag inn, kan føre til ensidig utvikling av personligheten. Ser vi på arbeidet utelukkende som et middel, taper vi av syne at arbeidsvilkårene kan endres, slik at arbeidet i seg selv blir meningsfylt og stimulerende.

26 Arbeid og fritid

Synet på arbeid har også følger for synet på fritid. Oppfattes arbeidet bare som en plikt eller som en nødvendig plage, blir frigjøring fra arbeidet et nærliggende mål. Den som ikke får utfolde seg i arbeidet, vil søke å unnsnippe det. Behovet for avveksling og for å bruke evner og anlegg, må dekkes utenfor arbeidet. Fritiden blir dermed en flukt.

Gir arbeidet i seg selv avveksling og utfordringer, vil ikke fritiden utgjøre et slikt brudd. Den enkelte kan da bruke fritiden til å utvikle andre sider av seg selv, til samvær med og omsorg for andre, til løsning av fellesoppgaver, til politisk virke eller organisasjonsarbeid, til idrett og kultur. Målet er å minske skillet mellom arbeid og fritid ved å utvide mulighetene for utfoldelse både i arbeid og fritid

27 Arbeidets innhold

Arbeiderbevegelsen har i perioder lagt mer vekt på vekst og fordeling enn på arbeidets innhold. Det var nødvendig å øke produksjonen for å utrydde armoden og skape muligheter for likhet i levekår. For arbeiderbevegelsen har det vært hovedoppgaver å avskaffe utbytting og gi alle et skikkelig materielt grunnlag. Vi har ennå ikke fullført disse oppgavene i vårt eget land, men de største utfordringene ligger på det internasjonale plan.

Selv om produksjonsveksten har gitt oss flere ting, har produksjonsformene for mange minsket mulighetene for utfoldelse. Målet om arbeid for alle må derfor nå knyttes sterkere sammen med kravene til arbeidets innhold. Vi må få et variert arbeidsliv som gir rom for mennesker med forskjellige anlegg og egenskaper, og som utvikler evner og ferdigheter. Hensynet til mennesker må ikke ofres for snever effektivitetstenkning. Arbeid må kunne kombineres med utdanning og med trygd. Arbeidsplasser må legges nær der folk bor.

28 Solidaritet

Solidaritet - brorskap og søsterskap - er en grunnleggende verdi for sosialister.

Solidariteten må være internasjonal, og omfatte de som kjemper for nasjonal og sosial frihet, mot undertrykking, utbytting og nød. Solidarisk holdning krever solidarisk handling for dem som nå fører kampen for grunnleggende menneskeretter andre steder i verden. Underpriviligerte i alle land er sosialisters forbundsfeller. Solidaritet må krysse alle grenser. Den må favne samtid og framtid.

29 Solidaritet som medkjensle

Solidaritetstanken har flere sider.

Solidaritet er evne til *innlevelse og medkjensle*. Det betyr en forpliktelse til å vise særlig omsorg for de svake, og ansvar for medmennesker. Samfunnet må utformes slik at alle får likeverdige levekår, uansett bakgrunn, kjønn eller nasjonalitet. Enkeltmenneskets velferd og trygghet skal sikres gjennom det fellesskap det selv er en del av og bidrar til.

30 Solidaritet som interesse

Solidaritet er også basert på egen *interesse*. Fellesskapsordninger som tar vare på en selv når en er svak, enten det skyldes sykdom eller alderdom, ulykker eller arbeidsløshet, er til fordel for alle.

Solidariteten ble smidd som et våpen i arbeiderklassens kamp for egne interesser. Den sprang ut av de svakes behov for å stå sammen for felles sak. Samhold ga styrke. Ved å handle i fellesskap, kunne arbeidere som hver for seg var maktesløse, oppnå makt. Solidarisk handling innebar at hver enkelt måtte gi avkall på noe av sin egen

handlefrihet. Men det var en verdiløs frihet. Retten til isolert handling ga ingen resultater. Enhver var ikke sin lykkes smed. Samhold i handling var en erkjennelse av at arbeidernes frigjøring måtte være deres felles verk. Solidaritet er fortsatt arbeiderbevegelsens viktigste våpen.

31 Solidaritet som innsikt

Solidaritet er grunnet på *innsikt*. Felles interesser må fremmes ved felles løft. De som får goder gratis, har ingen spore til å være med på å bære kostnadene for dem. Derfor må alle etter evne være med på å betale fellesgoder, og derfor baserer vi dem på skatt og ikke på frivillige bidrag. Solidaritetstanken bygger på at den som vil nyte, også må yte. Solidaritet er også forankret i den innsikt at fellesskapets beste ikke automatisk følger av at den enkelte handler til eget beste.

32 Solidaritet og selvpålagte bindinger

For å oppnå et bedre resultat for alle, må mennesker i visse tilfelle legge begrensninger på sin egen handlefrihet. Slike selvpålagte bindinger er kollektive svar på problemer som oppstår når enkeltmennesker eller grupper fremmer sine interesser på måter som skader både dem selv og andre.

Solidaritet vil derfor si å finne fram til ordninger som gjør det fornuftig å ta hensyn til det som er felles interesser. Vi må få anledning til å plassere våre egne interesser i samfunnsmessig sammenheng og tenke solidarisk.

33 Solidaritet og kollektive tiltak

Derfor går sosialister inn for kollektive ordninger når de gir bedre løsninger for alle. Solidaritet vil si vilje til å løse oppgaver i fellesskap når individuelle handlinger ikke fører fram eller motvirker hensikten med dem. For da gir ikke jakten på egeninteressen det felles beste. Da er det søkingen etter det felles beste som fremmer den enkeltes interesse.

34 Trygghet gir frihet

Det er et hovedmål å gi mennesker trygghet i viktige livsforhold. Som følge av arbeiderbevegelsens kamp er ansvaret for denne tryggheten på sentrale områder tillagt samfunnets organer. Offentlige ordninger som sikrer tryggheten, innebærer at den enkelte har fått *rettigheter* som medlem av samfunnet. Denne grunnleggende tryggheten er frihetsutvidende. Den gir frihet til å søke utfordringer på andre områder enn dem som er knyttet til den rene selvpoppbeholdelse, og frigjør krefter til andre formål.

Det sosialistiske grunnsynet forplikter til å trygge de svakest stilte. I alle samfunn vil det være noen som er syke, funksjonshemmete, svake. Vi kommer alle i perioder med svakhet. De svake er en normal del av normale samfunn. De svake må derfor

innlemmes i vanlig samfunnsvirksomhet, ikke isoleres i institusjoner. I likhet med alle andre må de få muligheter til å utvikle og bruke sine evner i det fellesskap vi alle er en del av.

35 Deltakerdemokrati

Demokratiske valg der folkeflertallets vilje kommer til uttrykk er grunnleggende i en sosialistisk oppfatning av demokrati. Men demokrati er mer enn retten til å velge representanter til styrende organer. Det sosialistiske mål er et *deltakerdemokrati*, som virkelig gjøres i den utstrekning folk selv tar del i beslutningene om sine interesser og leveforhold.

36 Demokrati er utviklende

Vi vender oss mot et syn som tar individuelle forutsetninger for politisk deltakelse som gitt. Styringen må etter dette tilpasses det "faktum" at folk er dårlig informert om politiske saker og er lite aktive.

Etter det sosialistiske syn preges menneskenes egenskaper av forholdene de lever under. Liten deltakelse og mangel på kunnskaper er en følge av uheldige organisasjonsformer. Men samfunnsforholdene kan endres.

Formålet med å bygge ut demokratiet, er å gi mennesker muligheter både til å delta og til å utvikle seg selv. Deltakelse gir kunnskaper og ferdigheter. For evnene til å ta del i beslutninger styrkes ved bruk. De demokratiske organer må derfor formes slik at de gir mennesker økt evne til å forsvare sine interesser.

Ved å bygge ut demokratiske ordninger, bygger en opp folks ferdigheter. Deltakelse gir kunnskap om sakene, evne til å sette seg inn i dem og øvelse i å gi uttrykk for sine interesser. Medvirkning gir innsikt i nødvendigheten av å veie krav mot hverandre, når avgjørelser på ett felt får følger på andre områder.

37 Bedriftsdemokratiet bygges videre ut

Fordi deltakelse i seg selv gir kunnskap om samfunnet, stimulerer personlig utvikling og politisk interesse, må demokratiet utvides til å omfatte alle samfunnslivets områder. Særlig viktig er medbestemmelse i arbeidslivet, fordi arbeidet utgjør en så vesentlig del av alles liv. Den som står i en umyndig arbeidssituasjon 8 timer pr. dag, trenes i å være underordnet. Bedriftsdemokratiet må derfor bygges videre ut. Innflytelse på egen arbeidsplass styrker også evnen til å ta del i avgjørelser utenfor arbeidsplassen.

Det er en vekselvirkning mellom deltakelse og interesse. Interessen vokser med deltakelsen, som igjen stimuleres av den. Utvidet demokrati er et bidrag til å virkelig gjøre et sosialistisk samfunn. Veien vi skal gå, er en del av målet vi skal nå.

38 Vi er alltid underveis

For arbeiderbevegelsen er det naturlig å se på reformer som forsøksordninger. Vi vil stadig søke etter bedre måter å virkeliggjøre våre mål på. Reform er en måte å vinne kunnskap om samfunnet på. Det krever evne og fantasi til å framdrive nye tiltak, men også evne og mot til å omprøve og forkaste bestående ordninger. I søkingen etter nye former ønsker vi at flest mulig skal delta, både med erfaringer fra de gamle ordningene og ved å lage utkast til nye. Da kan samfunnsomforming bidra til å utvikle folkestyret. Vår samfunnskritikk må også omfatte vilje til selvkritikk.

Vi vil aldri få et problemfritt samfunn, men vi kan nå et stadig bedre samfunn. Det helt konfliktløse samfunn er heller ikke det beste, for meningsforskjeller og nødvendigheten av å treffe valg skaper engasjement og stimulerer medvirkning. Hver generasjon bygger på tidligere erfaringer, men overskrider dem også med sin egen nye innsikt.

Vi kan ikke slå oss til ro med verden som den er. Vi må prøve, vi kan feile, men vi vil lære. Vi vil alltid være underveis.

Utviklingslinjer og utfordringer

Bakgrunn

39 Arbeidet skaper verdiene

Arbeidet skaper verdiene i samfunnet. Naturressursene er grunnlaget, men disse ressursene må bearbeides. Så lenge menneskene har levd på jorda, har de søkt å vinne kunnskaper om naturens ressurser og øke sin evne til å ta dem i bruk. De utviklet redskaper og oppfant maskiner med sikte på å utnytte naturgrunnlaget med mindre slit og bedre resultat. Kombinasjonen av kunnskap og arbeid har gjort verdiøkningen mulig.

Historien kjenner få eksempler på samfunn der alle har fått likeverdig andel av verdiskapningen. De fleste samfunn har vært preget av klassesdeling. Noen har utnyttet andres arbeid for å øke sin egen velstand og makt.

De sosialistiske tankene oppstod som et uttrykk for de undertryktes rettferdskrav og drøm om et bedre samfunn. Likhets- og likeverdstanden stod sentralt i forestillingene om dette framtidssamfunnet.

Den mest umiddelbare og påtrengende oppgaven for sosialister var å forbedre de undertryktes og svakes levekår. Solidarisk handling var nødvendig for å oppnå dette.

40 Røttene til sosialismen

De sosialistiske tankene har flere røtter. Opprinnelig oppstod de i protest mot massenes fattigdom, den skrikende urettferdigheten og den ofte brutale undertrykkelsen. Idéene om menneskers likeverd hentet kraft fra kristendommen. Tankene om folkestyre ble inspirert av innslag i nord-europeiske tradisjoner. Idéene fra opplysningstiden på 1700-tallet ga viktige impulser. Politisk var disse tankene borgerskapets protest mot det føydale privilegiesamfunnet. Dets idéer eksploderte i handling under den franske revolusjon under slagordet frihet, likhet og brorskap. Etter hvert som de borgerlige frihetene - ytringsfrihet, organisasjonsfrihet og trosfrihet - ble satt ut i livet på 1800-tallet, ble de også innlemmet i den sosialistiske tenkningen.

41 Det politiske demokrati

Liberalismens frihetskrav banet veien for en utvikling i retning av folkestyre. Etter hvert ble det mulig også for andre grupper enn borgerskapet å få politisk innflytelse. Det politiske demokrati ble et felles grunnlag for sosialister og borgerlige demokrater. De borgerlige frihetene og det politiske demokrati er nødvendige forutsetninger, men kan ikke alene løse de store samfunnsproblemene. For å kunne møte dem, er den demokratiske sosialismen blitt utviklet stadig videre.

Det finnes ikke *en* vei til sosialismen. De sosialistiske idéenes utvikling er bestemt av det jordsmonn idéene spirer i. Den norske sosialismen bygger på norsk erfaring og norsk virkelighet, og er påvirket av våre tradisjoner. Den er uløselig knyttet til demokratiet. Ingen andre samfunn eller noen enkelt profet kan vise oss veien vi skal gå.

42 Sosialisme er mangtydig

Ordet sosialisme brukes av mange, til dels meget ulike politiske retninger. Flere av dem representerer tanker og styreformersom er helt fremmede for vår demokratiske sosialisme.

43 Industrialismen

Fra industrialismens gjennombrudd og fram til vår egen tid, har menneskene i økende utstrekning tatt i bruk stadig mer arbeidssparende teknikk. Dette har ført til veldige omforminger. De gamle statiske bonde- og håndverkernesamfunn utviklet seg til industrisamfunn i stadig forandring.

Verdensøkonomi og imperialisme

Privatkapitalismen utnyttet de nye mulighetene. Etter hvert ble den det dominerende økonomiske systemet i store deler av verden. Pengeøkonomien trådte i stedet for naturalhusholdningen. Mennesker flyttet fra bygdesamfunnene til byene. De fikk en ny livsform, bestemt av produksjonsteknikken. I kapitalismens første tid førte den til nød

og armod for de store massene av lønnsarbeidere som betjente produksjonsmidlene. Behovet for råvarer økte som følge av de nye maskinene. Behovet ble dekket ved at mange industriland skaffet seg kolonier, eller utvidet dem, i andre deler av verden. Kapitalismen tok form av imperialismen. Koloniene ble tappet for råvarer og ressurser, og innbyggerne i koloniene ble undertrykt og utbyttet. Gradvis utviklet det seg en verdensøkonomi dominert av de privatkapitalistiske industrilandene. Kolonisystemet ble stort sett avviklet etter den siste verdenskrigen, men industrilandene har beholdt mye av sin innflytelse, og også utviklet nye former for innflytelse.

44 Kapitalisme og produksjonsvekst

Den kapitalistiske utnyttelsen av teknikken førte til sterk produksjonsvekst. Den kom imidlertid i første omgang bare et mindretall til gode. Klasseforskjellene økte. Urettferdigheten var skrikende. I denne oppbyggingsfasen av det kapitalistiske system, preget av utbytting, ble den sosialistiske analysen av samfunnsutviklingen bygd ut. Marx, som baserte sin analyse på utviklingstendenser i det samfunn han levde i, fikk stor betydning for utformingen av det sosialistiske teorigrunnlaget. Men det er også i denne epoken de liberale frihetsidéene etter hvert baner veien for det politiske demokrati. Sosiale reformer blir gjennomført, men i første rekke som makthavernes forsøk på å trykke sin stilling.

45 Kapitalismen er ustabil

Den utvikling som begynte i de eldste industriland for vel to hundre år siden, har fortsatt med stor styrke i vårt århundre. Under det kapitalistiske system har det skjedd en veldig produksjonsvekst. Frihandel og teknologiske nyvinninger har forsterket veksten. Men samtidig har det kapitalistiske system stor mangel på stabilitet og styring. Det er utsatt for kriser, den verste hittil i 1930-årene. I produksjonen har det ført til at viktige menneskelige behov er blitt prisgitt markedskreftene. En liberal kapitalisme kan aldri gjennomføre de grunnleggende likhetskrav eller kravet om et virkelig demokrati på alle områder av samfunnslivet.

46 Sein industrialisering

Norge kom seint med i industrialismen. Det gamle klassesamfunnet ble avløst av et industrisamfunn, der kapitaleierne fikk dominerende innflytelse på produksjonsliv, arbeidsvilkår, fordeling av godene og på samfunnsutviklingen ellers. Etter hvert oppstod det store folkelige bevegelser som en motvekt mot denne maktkonsentrasjonen, som bondereisinga og arbeiderbevegelsen. I vårt århundre har arbeiderbevegelsen vært den viktigste av disse folkelige bevegelsene. Den har satt sterkt preg på utviklingen av samfunnet.

Ved inngangen til dette århundret var Norge et armodssamfunn. I dag er landet ett av verdens rikeste. En langsom revolusjon har gitt enestående resultater. I knapt noe annet land er velstanden så høy og samtidig så jevnt fordelt, demokratiet så utviklet. Det betyr

ikke at alle problemer er løst. Men det gir oss et godt utgangspunkt.

Situasjonen

47 Veksten har kostnader

I de rike land i verden er levestandarden for mennesker flest i dag langt høyere enn tidligere generasjoner kunne forestille seg. Det er også bygd ut samfunnsordninger som på en helt annen måte enn før er i stand til å hjelpe dem som har behov for det. Trygdesystemer gjør at arbeidsløshet, sykdom og alderdom ikke fører til materiell nød. Men den sterke økonomiske veksten har hatt sin pris. Den har ført til omfattende skader på natur og miljø i store deler av verden. Til og med biosfæren rundt jorden er truet. Mennesker har vært nødt til å bryte opp fra vante miljøers trygghet. Vi har fått fraflytting og opphoping av mennesker i store bysamfunn. Kontaktmulighetene er blitt svekket, og tidligere tiders sosiale nettverk er til dels gått i oppløsning. Den teknologiske utvikling har ført til omfattende omstillinger. De raske endringene har skapt uro, rotløshet og utrygghet for framtida. Nye menneskelige problemer er skapt : nye sykdomsfenomener og nye belastninger. Rusgiftmisbruket øker. Den konkurransen som preger skole, arbeidsliv og samfunn i mange industriland, setter mennesker utenfor. Under velstandens overflate finner vi store menneskelige og sosiale problemer som ikke lar seg løse innenfor rammen av det nåværende systemet med dominerende privatkapitalistiske trekk.

48 Styringsproblemer

Den økonomiske krisen som satte inn midt i 1970-årene, og industrilandenes manglende evne til å løse vanskene, har satt søkelyset på styringsproblemene i samfunnet. Vi har igjen fått massearbeidsløshet i mange land. Trygdesystemet gjør at ingen blir kastet ut i den samme materielle elendighet som i 1930-årene. Det kan ikke hindre menneskelige og sosiale skadevirkninger. Kapitalismens evne til produksjonsvekst er svekket. Produksjonen vokser nå klart langsommere enn det produksjonskapitalen i landene skulle tilsi. Kampen mellom gruppene om inntektsfordelingen i samfunnet synes å skjerpes, samtidig som landenes samlede inntekter vokser langsommere enn før. Det bidrar til et inflasjonspress som systemet ikke mestrer. Undergrunnsøkonomien, unndratt den offentlige kontroll og i strid med de solidaritetskrav man må stille et samfunn, sprer seg. De samarbeidsorganene som landene bygde opp i tiden etter den andre verdenskrigen, demper mange av skadevirkningene. Men de er ikke i stand til å løse de problemer som det mangelfulle samvirke landene imellom skaper.

49 Uløste oppgaver

Norge er gunstigere stilt enn de fleste land. Vi har maktet å holde arbeidsløsheten fra livet. Velferdssamfunnet er bygd videre ut. Oljen kan motvirke skadevirkningene av den

internasjonale krisen. Men fordi Norge er sterkt avhengig av handelen med utlandet, vil tilbakeslag i andre land få følger også for oss.

Selv om Norge har maktet å fordele velstanden bedre enn de fleste land, har vi fremdeles store uløste oppgaver. Mange grupper lever ennå i dårlige kår og har dårlige muligheter til å delta i samfunnslivet. Mange har fått et hardere arbeidspres som følge av rasjonalisering og effektivisering. Urbaniseringen har skapt miljøproblemer og sosiale problemer.

50 Flertallet et fattige

Tre fjerdedeler av menneskene i verden bor i fattige land. Millioner lever i nød og elendighet, i samfunn preget av urettferdighet og ulikhet. Det er en sammenheng mellom deres fattigdom og den industrialiserte verdens velstand. Skjevheten gjenspeiler den skjeve fordeling av makt i verdenssamfunnet. Tidligere koloniers økonomi ble preget av koloniherrernes behov og knyttet til deres stilling som råvareleverandører. Bindingene til koloniherrernes økonomi eksisterer fortsatt i mange av de land som har fått sin formelle nasjonale uavhengighet. Det har redusert deres økonomiske og politiske handlefrihet, og deres evne til å gjennomføre sosiale endringer. Fremdeles er de fattige land i stor utstrekning leverandører av råvarer til industrilandene.

Flernasjonale selskaper

Framveksten av de store flernasjonale selskapene er en følge av den kapitalistiske verdensøkonomien. Kontroll både over råvarer, produksjon og omsetning har gitt mange av dem en tilnærmet monopolstilling og en betydelig makt, både økonomisk og politisk. Som økonomiske enheter er en rekke av de store flernasjonale selskapene større enn mange nasjonalstater. Internasjonaliseringen av produksjonen vanskeliggjør mulighetene for nasjonal kontroll, og svekker fagbevegelsens arbeidsmuligheter. Kampen om naturressursene er også en kime til konflikt og krig. Særlig gjelder dette energiressursene.

Vi har nå en situasjon der produksjonsutstyret i industrilandene på langt nær nyttes fullt ut og millioner er arbeidsledige, mens flere hundre millioner mennesker i den fattige del av verden ikke får dekket grunnleggende behov.

51 Faren for krig

Den våpenteknologiske utviklingen har satt menneskene i stand til å utrydde seg selv. Våpenkappløpet har ført til at stadig nye og mer dødbringende masseutryddelsesvåpen blir satt i produksjon. Forhandlinger om nedrustning og avspenning har gitt små resultater. Utplassering av nye kjernefysiske våpen har fortsatt i økt tempo. Spenningen mellom stormaktene og stormaktsblokkene har skapt og skaper stadig nye konfliktområder i verden. Alliansen mellom privatøkonomiske interesser og militærvesenet representerer i mange land en fare for at opprustningen driver seg selv videre.

Utfordringen

52 Fred det viktigste

Å trygge verdensfreden er den viktigste av alle utfordringer. Makter vi ikke det, vil alt vi ellers gjør, være uten mening. En ny verdenskrig vil bli den siste. Avspenning og nedrustning er derfor de altoverskyggende internasjonale oppgavene. Det vil kreve fantasi og dristighet, tålmodighet og tid å løse dem. Det er behov både for kortsiktige tiltak og for en mer langsiktig strategi for å minske de grunnleggende motsetningene. De skyldes ulikheter i makt og den skjeve fordeling av godene landene imellom, men også gjensidig mistenksomhet og manglende kontakt.

53 Ny økonomisk verdensorden

Hvis utviklingen fortsetter som nå, vil verden bli stadig mer overbefolket og utsatt for kriser og katastrofer. Rovdriften på naturgrunnlaget vil fortsette. Miljøskadene vil øke. En slik utvikling vil ramme oss alle, men først og fremst verdens fattige folk. Utviklingslandene har et desperat behov for å sikre sine innbyggere det mest nødvendige til livets opphold. En egenutvikling i disse landene forutsetter en ny økonomisk verdensorden, en solidarisk politikk i verdensmålestokk.

54 Bedre global styring

Industrilandene må organisere et langt bedre samarbeid seg imellom, og med landene i den fattige del av verden. I fellesskap må landene bli enige om tiltak som tar bedre vare på verdens ressurser og verner vårt felles miljø. Bare et forpliktende internasjonalt samarbeid kan løse disse oppgavene.

Industrilandene har store ressurser og teknologiske muligheter. I den vestlige verden sløses det med ressurser ved at private interesser og flernasjonale selskaper gis altfor fritt spill. I Øst-Europa stivner de kommunistiske industrilandene i vanstyre, med overgrep mot elementære menneskeretter. En bedre politisk og sosial organisering i industrilandene kan utløse krefter som kan drive fram en annen utvikling. Sammen med meningsfeller i andre land må vi bidra til at også verdenssamfunnet blir underlagt samfunnsmessig styring.

55 Kontroll over oljeressursene

Produksjon av olje og gass er en viktig del av norsk økonomi. Å forsterke den nasjonale og samfunnsmessige kontroll med oljeressursene og oljeutvinningen er en stor oppgave. Petroleumsforekomstene kan imidlertid bare gi grunnlag for en mindre del av vår samlede produksjon. Både nå og når oljealderen tar slutt, trenger vi andre former for produksjon som grunnlag for arbeid og inntekt. Vi må bygge ut et variert næringsliv

med evne til nydanning og harmonisk vekst. Inflasjonen er en stor politisk utfordring. Den kan undergrave mange av de mål vi setter oss.

56 Ny teknologi

Ny teknologi representerer en særlig politisk utfordring. Innføring av datateknologi og mikroelektronikk vil påvirke fordelingen av makt, ressurser og velferd i samfunnet. Ny teknologi får store virkninger for vårt arbeidsliv og disponeringen av fritiden. De nye redskapene er ofte så kompliserte at de kan skape avstand og usikkerhet hos dem som skal bruke dem. Samtidig skjer endringer og teknologiske nyvinninger så raskt at naturlig kunnskapsoverføring fra en generasjon til den neste ikke er mulig. Teknologien kan føre til omfattende arbeidsløshet, til vidtgående spesialisering som utarmer arbeidet og til framvekst av nye klasseskiller. Vi er generelt positive til innføring av ny teknologi, men vi vil styre utviklingen og bruken av ny teknologi mot de mål vi setter oss. Styringen må settes inn på flere plan : Internasjonalt, nasjonalt og desentralisert i de lokale politiske organene og på arbeidsplassene. Galt brukt, uten demokratisk styring, kan den nye teknologien bli til skade. Med slik styring, åpner den nye muligheter for oss.

På kort sikt må vi ikke tillate teknologien å skape arbeidsledighet. På lengre sikt er utfordringen å overføre menneskers arbeidskraft og evner til områder som nå er forsømt, f.eks. omsorgsarbeid, utdanning, kultur.

57 Effektivitet og livsstandard

En sterk økonomi er nødvendig for å løse viktige oppgaver. Det er viktig å ha en effektiv produksjon. Men produksjon og økonomisk vekst er ikke mål i seg selv. De er midler til å skape et bedre samfunn, gi menneskene en høyere livsstandard. Effektivitet kan og må forenes med et stadig bedre arbeidsmiljø under kontroll av dem som virker i arbeidslivet. Nye måter å organisere arbeidet på og større trygghet i arbeidsforhold representerer viktige utfordringer. Full likestilling mellom kvinner og menn er en annen sentral utfordring. Det vil kreve endringer både i samfunns-, arbeids- og familielivet.

Arbeidssparende teknologi vil føre til at fritiden øker. Å skape muligheter for en variert og meningsfylt fritid representerer en viktig politisk utfordring. De politiske oppgavene vil i stadig større utstrekning være knyttet til tiltak som kan fremme trivsel og trygghet, og som øker opplevelsesmulighetene for den enkelte.

Retningslinjer

58 Retningslinjene formet på basis av grunnsyn og innsikt

Vårt grunnsyn og vår innsikt former retningslinjene for vår praktiske politikk. Politiske idéer må bindes sammen med vilje til handling. Den kamp arbeiderbevegelsen har ført for menneskeverd og likestilling, mot nød og ufrihet, er en ung kamp. I alle samfunn gjør privilegerte grupper motstand mot forandringer som røkter ved deres maktstilling. Derfor tar det tid å endre samfunnet i den retning som den demokratiske sosialismen angir. Samtidig stiller det krav til oss om innsats på alle samfunnslivets områder. Den politikk vi fører på enkelte områder, må bygge på de mål vi stiller opp for hele samfunnsutviklingen. De tiltak vi gjennomfører på kort sikt, må være ledd i vårt langsiktige arbeid for å omforme samfunnet i samsvar med vårt grunnsyn.

Internasjonalt arbeid

59 Våre verdier er retningsgivende både for nasjonalt og internasjonalt arbeid

Grunnlaget for vårt internasjonale arbeid må være idéene om frihet og solidaritet, likhet og rettferdighet. Vi må arbeide for at disse verdiene også legges til grunn for samarbeidet landene imellom. Slik kan vi bidra til økt tillit og forståelse over politiske spenningsgrenser. Dette er forutsetningen for fred og avspenning.

De Forente Nasjoner må få en viktigere rolle i arbeidet for å trygge freden og sikre en rettferdig sosial og økonomisk utvikling.

60 Politikk for fred

Å trygge verdensfreden er den viktigste av alle utfordringer. Dette krever en aktiv politikk for avspenning og nedrustning. Kontaktene og samarbeidet over blokkgrensene må bygges ut. Målet er å få i stand forpliktende avtaler om nedrustning. Norge yter vesentlige bidrag til avspenningspolitikken i nord-områdene. Vår base- og atompolitikk er en viktig stabiliserende faktor.

Så lenge vi ikke har et effektivt internasjonalt system som kan forhindre krig, vil vi trenge et militært forsvar. Dette må være slik oppbygd at det ikke innbyr til angrep mot vårt land. Ingen skal ha begrunnet frykt for angrep fra vårt område.

61 Kjernefysisk nedrustning

Det er særlig viktig å nå fram til kjernefysisk nedrustning. Atomvåpenenes rolle i forsvarsplanleggingen må reduseres. Det må legges restriksjoner på den våpenteknologiske utviklingen. Norge må arbeide aktivt for en avtale om stans i alle prøver med kjernefysiske våpen. Vi må bidra til å hindre en videre spredning av

kjernevåpnene. Målet må være å få til et internasjonalt totalforbud mot produksjon og bruk av kjernefysiske våpen som kan føre til utrydding av menneskeheten.

Norge vil arbeide for en atomvåpenfri sone i nordisk område som en del av arbeidet for å bygge ned kjernevåpnene i en større europeisk sammenheng. Vi vil videre arbeide for etablering av atomfrie soner i samsvar med anbefalinger fra FN's spesialsesjon for nedrustning.

62 Ny økonomisk verdensorden

Dagens internasjonale økonomiske system må avløses av en solidarisk verdensøkonomi. Vi må endre det nåværende internasjonale produksjonsmønster som binder de fattige land til et ensidig næringsliv, og gjør dem avhengige av industrilandenes etterspørsel og prispolitikk. Vi må se vår egen økonomiske og sosiale utvikling i lys av våre internasjonale mål, selv når de kommer i konflikt med kortsiktige norske interesser og krever omlegging av deler av vårt næringsliv.

Fattigdommen i utviklingslandene utgjør en økende fare for krig og konflikt. En ny økonomisk verdensorden forutsetter et bredt og omfattende samarbeid til gjensidig fordel. Dette vil kreve omlegginger i verdenshandelen, som i dag begunstiger industrilandene.

Norge må arbeide aktivt for internasjonale avtaler om overføring av ressurser fra militære formål til utviklingsformål.

63 Utviklingshjelp

Utviklingshjelp er en viktig del av arbeidet for en ny økonomisk verdensorden. En større del av vår velstand må overføres som bistand til utviklingslandene. Den må i særlig grad gå til de fattigste utviklingsland og til land som fører en utviklingsfremmende politikk. Bistanden må tjene de brede lag av folket og særlig nå grupper som hittil ofte har falt utenfor, spesielt kvinner og barn.

Samarbeidet mellom utviklingslandene og norsk næringsliv må i første rekke ta hensyn til utviklingslandenes interesser. De nordiske land må i større utstrekning samordne sin innsats overfor utviklingslandene.

64 Internasjonal planøkonomi

Det er en sentral oppgave å arbeide for en høyere grad av politisk styring også på det internasjonale plan, ikke minst når det gjelder internasjonal økonomi. De flernasjonale selskapene må bringes under samfunnsmessig kontroll, som et ledd i utviklingen av en internasjonal planøkonomi. Utviklingen av ny teknologi, der disse selskapene har en dominerende stilling, gjør dette enda mer påkrevd. Den nordiske og internasjonale fagbevegelses arbeid på dette felt må støttes. Bare et forpliktende internasjonalt

samarbeid kan løse de alvorlige miljø- og ressursproblemer verden står overfor.

Andre viktige internasjonale oppgaver er å bygge ut et mellomfolkelig kultursamarbeid, å motarbeide kommersialiseringen av kulturlivet og å styrke de enkelte lands kulturelle identitet. Vi må gå inn for å samordne de internasjonale forskningsressursene, slik at de hovedproblemer verden står overfor, blir prioritert, særlig løsningen av de fattige lands problemer. Norsk forskning må ikke bli gjort avhengig av internasjonal storkapital eller knyttes til rustningsindustrien. Vi må istedet styrke vårt samarbeid med utviklingslandene, ikke minst med sikte på å utvikle deres egne energiresurser. Vi må aktivt støtte oppbyggingen av forskningskompetanse og forskningsmiljøer i utviklingslandene.

65 Vern om menneskerettene

Norge må arbeide aktivt for å styrke vernet om menneskerettene. Dette gjelder *både* det enkelte menneskes krav på frihet og rettssikkerhet, retten til arbeid, materiell trygghet og utdanning. Og det gjelder retten til fred, utvikling og et trygt naturmiljø. Særlig viktig er det å bedre de uverdige forhold millioner av mennesker lever under som følge av økonomisk, sosial og kulturell undertrykking. Ikke minst gjelder dette nasjonale minoritetsgrupper. Arbeidet for avskaffelse av tortur og dødsstraff må få aktiv norsk støtte.

66 Nordisk og europeisk samarbeid

Det nordiske samarbeidet må styrkes og bygges ut. På nordisk grunnlag kan vi løse oppgaver vi ikke makter alene, og arbeide for den internasjonale utvikling vi ønsker. Samarbeidet i Vest-Europa og mellom europeiske land på tvers av blokkene må styrkes. De små og mellomstore land har spesielle muligheter for å utvikle samarbeidet politisk, økonomisk, teknologisk og handelsmessig.

67 Vårt forvaltningsansvar for havområdene

Vi må i årene framover regne med at de utenrikspolitiske næroppgaver blir viktigere. Oppgavene er bl.a. knyttet til vårt forvaltningsansvar for havområder som er fire-fem ganger større enn norsk landterritorium. Av særlig betydning er olje- og gassforekomstene på norsk kontinentalsokkel, opprettelsen av 200 miles økonomiske sone og nye forvaltningsordninger for fiskeriene. Oljen betyr at vi trekkes sterkere inn og får økt betydning i internasjonal politikk. Som viktig produsentland i en politisk stabil del av verden, har Norge ansvar for å medvirke til globale forhandlinger med sikte på en ordnet og mer rettferdig fordeling av verdens energiresurser.

Styring og demokrati

Styring og demokrati

68 Styringsystemer

Samfunnsforholdene gir menneskene interesser og verdier som dels faller sammen, dels er motstridende. Ulike styringssystemer treffer valg mellom dem.

Vi har demokratisk valgte organer som Storting og kommunestyre. Mange viktige beslutninger treffes på markeder av - bedrifter, arbeidstakere og forbrukere. Det er bygd opp en stor offentlig administrasjon som både skal tjene enkeltmennesker og de folkevalgte organer. Ulike grupper har dannet interesseorganisasjoner.

Både innenfor og mellom styringssystemene oppstår problemer. Kampen om stemmer kan friste partiene til overbud. Monopolisering kan føre til misbruk av makt.

Forvaltningen kan byråkratiseres. Folk kan bli maktesløse uten organisasjoner, men også innen sine organisasjoner.

Styringssystemene kan motvirke hverandre. Som lønntakere fremmer vi krav som gir prisøkninger vi misliker som forbrukere.

69 Medvirkning og effektivitet

Styringssystemene må utformes slik at de utvikler folks evne til medvirkning.

Kunnskaper styrker demokratiet. Styringsorganene må fungere effektivt. Byråkratisering og sein saksbehandling må ikke undergrave viktige mål. Vi må styrke organer med ansvar for hele samfunnet. De må ta hensyn til svakt organiserte grupper og avdemppe sterke særinteresser. De må utformes slik at individer og organisasjoner tar hensyn til fellesskapet i egne avgjørelser.

Desentralisering

Vi vil fortsette desentraliseringen til fylker og kommuner. Vi vil legge nye oppgaver til de minste enhetene - arbeidsplassene og nærmiljøene.

Men det er grenser for desentralisering. Drives den for langt, kan ulikhetene bli for stor. Nødvendige fellesoppgaver kan blokkeres av lokal motstand. Sentrale tiltak og rammer er nødvendige for å ivareta felles interesser. Vi må løpende vurdere hva som kan desentraliseres og hva som må avgjøres sentralt. Vi vil utløse de krefter som ligger i nærmiljøene.

70 Styring av markeder

En form for desentraliserte avgjørelser er de som treffes på markeder. Vi ønsker styring av viktige markeder, bl.a. ved klarere rammevilkår. Slike rammevilkår kan være forskjellige på arbeidsmarkedet, boligmarkedet, kredittmarkedet osv.

Økonomisk demokrati og eiendomsrett

71 Flere eier mer

Etterkrigstidens politikk som i vesentlig grad bærer Arbeiderpartiets stempel, har gitt de fleste mennesker egen eiendom. Særlig gjelder det hus og hjem og utstyr av alle slag, men også i betydelig grad fritidsboliger. Bøndenes og fiskernes eiendomsrett til sine produksjonsmidler er blitt styrket. Dette har utvidet friheten for de mange. Denne politikken må føres videre i årene som kommer.

72 Eiendomsretten må endres

I produksjonslivet er hovedtyngden av bedriftene privat eid. Eiendomsrettens innhold må endres - innenfra gjennom utbygging av bedriftsdemokratiet og utenfra ved at samfunnet endrer rammevilkårene. Rammevilkårene må være oversiktlige og ikke for ustabile. De må formes slik at samfunnsinteressene fremmes når bedriftene handler mest fornuftig ut fra deres interesser.

Større mangfold

På flere områder er statlig eller kommunal eiendomsrett den beste løsning. Ulike former for samvirke bør stimuleres. Eksperimentering med nye eiendomsformer, f.eks. at de ansatte kan bli eiere, bør oppmuntres. Vi ønsker flere alternativer og større mangfold i måten produksjonslivet eies, organiseres og styres på.

73 Det økonomiske demokrati må utvikles videre

Det økonomiske demokrati må utvikles videre, ut fra det prinsipp at fellesskapet bør ha større innflytelse over det økonomiske liv. Slik innflytelse oppnås dels ved at folkevalgte organer fastlegger rammevilkår for bedriftene, og dels ved nye former for kapitaldannelse og styring av denne. På særlige områder kan en finne fram til nye desentraliserte former for økt demokrati. Det er gjort i kredittinstitusjonene, i ulike former.

Kanaliserings av sparing

Statens inntekter av oljevirkosomheten må først og fremst brukes til å øke den samlede sparingen i samfunnet. Ved kanaliseringen av slike midler til ulike former for investeringer bør samfunnet oppnå økt innflytelse. En slik innflytelse kan blant annet brukes som en samfunnsmessig avbalansering av bedriftsegoisme.

Forvaltning av miljø og ressurser

74 Erkjennelse av miljøproblemene

Naturgrunnlaget og de biologiske ressursene er utsatt for hardt press. Løsningen av miljøproblemene krever økologisk innsikt og kunnskaper om virkningene av menneskelige aktiviteter på det samlede miljøet. Helhetssyn må gå foran sektorinteresser og langsiktige hensyn foran kortsiktige interesser.

Våre naturressurser er fellesgoder

Forvaltningen av naturressurser er forvaltning av fellesgoder. Både lokale, nasjonale og globale hensyn må ivaretas. Det er viktig å opprettholde størst mulig valgfrihet i disponeringen av naturressursene i framtida. Styringen av miljøet og ressursproblemene skal ikke i første rekke skje gjennom reparasjonstiltak, men ved å forebygge skadelige virkninger av menneskelige aktiviteter. Vi vil styre utviklingen mot en tryggere balanse mellom bruk og vern av naturressursene.

75 Beslutningsprosessene

Hensynet til natur og miljø må komme inn på alle trinn i beslutningsprosessene. Forvaltningen av naturressursene må bygge både på nasjonal styring og et utvidet internasjonalt samarbeid om felles ansvar. Nasjonale rammer må være retningsgivende for regionale og lokale beslutninger. Fylkesplaner og kommuneplaner skal gi grunnlaget for en samordnet styring av hovedtrekkene i forvaltningen av naturressurser og miljø.

Konsekvensanalyser

Konsekvensanalyser må kreves for tiltak som kan ha vesentlige virkninger for natur og miljø. Organer som skal ivareta hensynet til miljøet skal ha rett og plikt til å delta i vurderingen av planer og tiltak som kan ha miljøvirkninger av betydning. Vi må få økt bruk av meldeplikt. Sektorlovgivningen må ha klare bestemmelser om hvordan miljøhensyn skal sikres.

76 Samordnet ressursforvaltning

En samordnet ressurspolitikk krever bedre styringsredskaper gjennom budsjetter og regnskap for naturressursene. Forvaltning av naturressurser og økonomisk planlegging må bli to sider av samme sak.

Arbeidets organisering

77 Arbeidet har egenverdi for den enkelte

Organiseringen av arbeidet må ta utgangspunkt både i arbeidets egenverdi for den enkelte og dets betydning som samfunnsmessig ressurs. Ansatte må få reelle

muligheter til å medvirke i utformingen av arbeidsplassene ved deltakelse i bedriftenes daglige ledelse. Det kan bedre arbeidsmiljøet, og gi variasjon i arbeidsoppgavene. Samarbeidet mellom de ansatte må bygges ut med sikte på et solidarisk arbeidsfellesskap. Utvidelse av bedriftsdemokratiet betyr økt ansvar og innflytelse på bedriftens utvikling. Dette er særlig viktig etter hvert som moderne teknologi tas i bruk.

78 Bruken av teknologi er ikke nøytral

Teknologi kan ikke ses på som et nøytralt redskap. På alle trinn i teknologiutviklingen står vi overfor valg. Hvem det er som velger og ut fra hvilke mål valgene treffes får avgjørende betydning for hvor og hvordan teknologien tas i bruk i samfunnet.

79 Teknologiens positive muligheter må utnyttes

Utviklingen av teknologi og bruken av den har virkninger på de fleste områder i samfunnet. Arbeids- og produksjonsliv, offentlig forvaltning, hjem, skole og organisasjonsliv blir berørt av datateknologien. Fellesskapets organer må ha et særlig ansvar for at dens positive muligheter utnyttes. Samtidig må det tas i bruk styringsmidler som forhindrer eller demper negative og uønskede virkninger av ny teknologi. Det må skje i nært samarbeid med berørte og organisasjonene i arbeidslivet.

80 Ikke bare datateknologi for de få

Moderne datateknologi gjør det mulig å spre informasjon og beslutningsmyndighet i langt større grad enn tidligere. Disse muligheter må utnyttes. De ansatte må gjennom sine organisasjoner, både lokalt og sentralt, gis reelle muligheter og sikres nødvendig kunnskap for å kunne delta i avgjørelsesprosesser som angår utformingen av datasystemer i bedriftene. Samfunnet må sikre en rettferdig fordeling av arbeid og inntekt. Vi må hindre at datateknikkens goder tilfaller de få, mens de mange må bære kostnader i form av høy arbeidsledighet og dårlige lønnsforhold.

Den enkeltes følelse av trygghet og tilhørighet blir da viktigere i et mer teknologisk preget samfunn. Manglende kunnskaper om, og usikkerhet i forhold til moderne teknologi kan lett lede til avmaktfølelse og redusere folks interesse og muligheter for å delta i avgjørelsesprosesser i samfunnet. Utdanningssystemet må derfor forhindre at det oppstår en kunnskapskløft mellom de få som er fortrolig med teknologien og de mange som blir berørt av den.

Økonomisk politikk

81 Arbeid for alle

Hovedmålet for den økonomiske politikken er å sikre arbeid for alle. Dette målet gjelder

de enkelte mennesker. Noen garanti for at de enkelte virksomheter skal opprettholdes kan ikke gis. Alle deler av arbeidslivet må stimuleres til økt produktivitet. Det gjelder ikke minst privat og offentlig tjenesteyting, der veksten i antall yrkesutøvere er størst.

82 Offentlige goder trygger velferdssamfunnet

Den økonomiske politikken må bidra til fortsatt utjamning av godene, slik at svake grupper får bedre kår. Et samfunn basert på solidaritet og likeverd krever store offentlige utgifter og omfattende offentlige tjenester. Det totale omfang av overføringsordninger må sikre sosial utjamning. Saksbehandlingen i det offentlige må forenkles og mange funksjoner bør desentraliseres.

Skattepolitikken skal sikre grunnlaget for en høy felles innsats. Den må utformes slik at et høyt skattenivå godtas som en nødvendig pris for felles goder og overføringer. Det krever at skattene er rettferdig fordelt og ikke lett kan unndras. Svart økonomi må bekjempes.

83 Forebygge inflasjon

Inflasjonen må bekjempes. Forebygging av inflasjon krever tiltak på en rekke områder. Det innebærer en økonomisk politikk som sikrer balanse mellom tilgang og bruk av ressurser. Et aktivt samarbeid og en klar ansvarsfordeling mellom myndighetene og organisasjonene i arbeidslivet er viktig. Inntektspolitikken må omfatte alle lønninger og priser. Det er viktig å unngå at små grupper på eier- eller lønnstakersiden utnytter sine posisjoner til å fremme snevre egeninteresser.

84 Balansert kredittpolitikk

Kredittpolitikken må legges opp for å nå de politiske målene. Statsbankene skal være en sentral del av kredittsystemet. Rentepolitikken må forbli styrt, men anvendes til å skape balanse i kredittmarkedet.

Oljepolitikken

85 Petroleumsressursene tilhører folket

Petroleumsressursene på den norske kontinentalsokkelen tilhører samfunnet. De skal utnyttes slik at de kommer hele folket til gode. Folkevalgte organer må ha kontroll med alle viktige sider ved oljepolitikken.

86 Nasjonal kontroll

Ressursene må utnyttes forsvarlig, både ut fra norske interesser og i internasjonal sammenheng. Organisasjonsmønsteret for norsk petroleumsvirksomhet må etter hvert gi norske myndigheter kontroll over alle trinn i virksomheten, så som leting, utvinningstempo, sikkerhet, lokalisering, miljøkrav og eksport. Den norske stats oljeselskap, Statoil, er et sentralt organ i gjennomføringen av en slik politikk. Hovedretningslinjene for Statoils virksomhet må trekkes opp av folkevalgte organer.

87 Styring av oljeinntektene slik at presset i økonomien ikke blir for sterkt

Bruken av oljeinntektene må styres slik at en unngår for sterkt press i økonomien og uønsket mobilitet. Disponeringen av inntektene må ta utgangspunkt i at petroleumsvirksomheten skal gi langsiktige fordeler, bl.a. ved å styrke andre deler av næringslivet, som har muligheter for nydanning og vekst.

Omfanget av petroleumsvirksomheten må underlegges en kontinuerlig vurdering. De samfunnsmessige virkninger må være kjent før beslutningene treffes. Lokale folkevalgte organer må trekkes aktivt inn i beslutningsprosessen ved lokalisering av virksomheten.

Bosetting og næringer

88 Bosettingsmønsteret må trygges

Det er viktig at bosettingsmønsteret i hovedtrekk trygges. Vi må bruke virkemidler som er sterke nok til dette. Distriktspolitikken må i økende grad bli et ansvar også for fylker og kommuner. I tillegg til utbygging av arbeidsplasser må vi også utvikle allsidige og gode lokalsamfunn. Tiltak som gjelder sysselsetting, læring og utdanning, kultur og fritid, boligreising og miljøtiltak må sees i sammenheng. Det er en hovedoppgave å skape grunnlag for nye arbeidsmuligheter i distriktene, bl.a. basert på utnytting av lokale ressurser. Målet om arbeid for alle, er i særlig grad et mål for distriktspolitikken.

89 Trygghet i primærnæringene

Primærnæringene jordbruk, skogbruk og fiske, må få et trygt grunnlag å arbeide på, med gode inntektsforhold og et tilfredsstillende arbeidsmiljø. Selv om sysselsettingen i disse næringene fortsatt vil gå noe ned, bør de forbli et sentralt grunnlag for sysselsetting i de næringssvake områdene. Målet om trygge kår i primærnæringene må forenes med krav om at også disse næringene har en tilfredsstillende produktivitet.

90 Vekst og fornyelse i industrien

Det er av avgjørende betydning at industrien sikres muligheter for vekst og fornyelse, slik at arbeidsplassene kan bli gode og trygge. Rammevilkårene må muliggjøre de nødvendige investeringene som kan sikre vekst og omstilling. Industrien består i stor grad av små og mellomstore bedrifter. Vi må derfor legge opp til bedre muligheter for utvikling av slike bedrifter.

Bygg- og anleggsvirksomheten

Bygg- og anleggsvirksomheten er en viktig næring i et samfunn i vekst. De som arbeider i denne næringen må få et bedre arbeidsmiljø. Mulighetene for utdanning og videreopplæring må bedres slik at rekrutteringen til næringen trygges. Bygg- og anleggsvirksomheten bør bli så jamn som mulig for å unngå uheldige variasjoner i sysselsettingen.

91 Spredning av tjenesteteytingen

Privat og offentlig tjenesteteyting vil i årene som kommer få den store tilveksten av arbeidsplasser. Derfor er det særlig viktig at disse arbeidsplassene blir spredt på en slik måte at det bidrar til å trygge bosettingsmønsteret. Bruk av moderne datateknologi ville være ett av virkemidlene i en styrt politikk i denne retningen.

Boliger og lokalsamfunn

92 Alle må sikres en god bolig

Alle må sikres en god bolig. De som ønsker det må ha mulighet for å eie sin bolig, alene eller i samvirke med andre. For å oppnå dette er det nødvendig med høy og stabil nybygging av boliger og effektiv utnyttning av den bestående boligmasse.

Ett boligmarked

Boligmarkedet må gi mulighet for fleksibel tilpasning og varierte boformer i samsvar med ulike gruppers behov og ønsker. På sikt må målet være å skape ett boligmarked.

De boligpolitiske tiltakene må innrettes slik at boutgiftene for familier i etableringsfasen og for svakstilte grupper kan holdes nede.

93 Høy og stabil boligbygging

For at det skal være mulig å opprettholde høy og stabil boligbygging er det nødvendig med framtidsrettet planlegging, sikring av arealer for boligformål og rasjonell tilrettelegging av tomter. Innenfor rammen av en samlet bypolitikk må det skje en forsterket innsats i planlegging og gjennomføring av byfornyelse og rehabilitering av eldre boligområder.

94 Levende bomiljø

Bomiljøet, både i og utenfor byene, må gi grunnlag for et levende sosialt fellesskap og gi den enkelte trygghet og mulighet for kontakt og utvikling. Boligbygging, rehabilitering og byfornyelse må planlegges som ledd i utviklingen av livskraftige nærmiljøer og lokalsamfunn.

Likestilling

95 Likestilling

Arbeidet for likestilling er retningsgivende for vår praktiske politikk på alle områder. Målet er å gi alle grupper i samfunnet like rettigheter og muligheter. Særlig viktig er kampen mot all kvinnekriminering og å fjerne alle forskjeller som gir ulike muligheter i samfunnet. Kvinner og menn skal ha lik adgang til utdanning og arbeid og ha samme muligheter til politisk deltakelse. Kvinner må gis samme muligheter som menn til å påta seg ansvar og plikter i samfunnet.

96 Positiv særbehandling

En overordnet oppgave i likestillingsarbeidet er å omforme samfunnet slik at både kvinner og menn kan utfolde seg ut fra egne forutsetninger og erfaringer. Hittil har kvinner vært utelukket fra viktige samfunnssektorer. For å rette på dette forholdet må vi være villige til å ta i bruk radikale virkemidler, så som kjønnskvolter, særstipend og annen positiv særbehandling. Samtidig må kvinners tradisjonelle og ulønte arbeidsoppgaver i hjemmet fordeles på en annen måte, slik at resultatet av yrkesaktiv frigjøring ikke bare blir dobbeltarbeidende kvinner. Daglig nedkortet arbeidstid for alle er en forutsetning for dette. Målet må være 6 timers normalarbeidsdag.

Samfunnet må fortsatt se på ekteskapet som en viktig og naturlig samlivsform, men må samtidig ta konsekvensen av at mange velger andre samlivsformer og gi det enkelte individ økonomisk og sosial trygghet.

97 Nytt kjønnsrollemønster

Et samfunn uten kvinners fullverdige deltakelse er et fattig samfunn. Et godt samfunn er avhengig av at kvinners arbeidskraft, erfaringer og holdninger utnyttes i samfunnsbyggingen. Mangel på balanse i kvinners og menns innflytelse i samfunnslivet er en svikt i selve forutsetningen for utformingen av vårt samfunn.

Ingen mennesker skal undertrykkes av fordommer om at spesielle egenskaper er

medfødte og biologisk betinget, eller at visse aktiviteter passer bedre for enkelte grupper enn for andre. Holdninger og fordommer i tilknytning til det tradisjonelle kjønnsrollemønsteret er i stor grad en følge av materielle forhold. Det blir en viktig oppgave innenfor likestillingsarbeidet å motarbeide de fordommer, normer og holdninger som bygger opp under og befester bestemte kjønnsrollemønstre.

I arbeidet for likestilling mellom kvinner og menn finnes det ikke noe endelig mål som kan nås en gang for alle. Oppfatninger av hva som er diskriminerende endrer seg i takt med samfunnsutviklingen. Vi må derfor stadig sette oss nye mål for likestilling i pakt med den utvikling samfunnet gjennomgår og våre politiske mål for øvrig.

Barn og ungdom

98 Positive oppvekstmuligheter

Barne- og ungdomspolitikken dreier seg i bred forstand om å skape positive oppvekstmuligheter. En slik politikk må ha som mål å ivareta forskjellige behov i ulike stadier av oppveksten og utvikle den enkelte til fullverdige voksne samfunnsmedlemmer. Politikken må legges opp med sikte på å utvikle bevissthet om fellesskap og felles ansvar, men også selvstendighet. Unge mennesker må delta aktivt i utformingen av sitt eget nærmiljø og av samfunnet. Skole, arbeid, bolig og dagligliv må organiseres slik at det skapes kontakt mellom ulike ungdomsgrupper, mellom generasjonene og til samfunnet generelt.

99 Familiepolitikk

En viktig del av barne- og ungdomspolitikken må være å gi familien betingelser for å fungere tilfredsstillende.

Barn og unges levekår er i stor grad avhengig av en helhetlig og aktiv offentlig politikk, enten det dreier seg om barnehager, utdanningstilbud, arbeid, fritidsmuligheter eller familiepolitikk. Ofte vil barn og ungdom på grunn av manglende muligheter som pressgruppe, rammes forholdsvist sterkt av innstrammingsiltak. I mange tilfelle tas det heller ikke tilstrekkelig hensyn til deres behov i samfunnsplanleggingen. Deres interesser og rettigheter må derfor sikres fra samfunnets side.

Læring og utdanning

100 Alle skal ha samme rett til utdanning

Alle skal ha lik rett til utdanning. Den norske grunnskolen skal være en skole for alle. All opplæring har et dobbelt siktemål : På den ene siden skal den hjelpe det enkelte menneske i dets personlige utvikling og vekst og gi slike kunnskaper og ferdigheter at det kan finne seg best mulig til rette i livet og samfunnet. På den annen side skal opplæringen sette hver ny generasjon i stand til å løse felles oppgaver. Opplæringen skal utvikle evnen til selvstendig og kritisk tenking. Den må også øve opp evnen til samarbeid og solidaritet med andre mennesker, nasjonalt og internasjonalt.

101 Utdanning og arbeid

Det må arbeides systematisk for å bryte ned stengslene mellom utdanningsinstitusjonene og arbeidsliv og samfunn. Målet er å gi alle mennesker muligheter til livslang læring. Mulighetene for veksling mellom utdanning og arbeid må bedres. Utdanningsinstitusjonene og arbeidslivet må legge hovedvekten på reell kompetanse framfor formelle kompetansekrav. Opplæringstilbudet må være fleksibelt og gi økte muligheter for skifte av yrke for dem som ønsker det.

Systemene for utdanningsfinansiering må bygges videre ut med sikte på å fjerne skiller som er skapt av økonomisk ulikhet og ulik sosial og geografisk bakgrunn. Retten til utdanning må gjøres reell for alle generasjoner.

102 Utdanningsinstitusjoner må organiseres etter demokratiske prinsipper

Det må legges stor vekt på arbeidsmiljøet i skolen. Utdanningsinstitusjonene må organiseres etter demokratiske prinsipper og gi lærere og elever muligheter til å påvirke sin hverdag. Standardkrav og tradisjonelle undervisningsbegrep må ikke være til hinder for at den enkelte elev får tilpasset lærestoff og aktiviteter til sine spesielle behov og forutsetninger.

Den teknologiske utvikling vil sette økende krav til dyktige fagfolk på alle områder. Den største utfordringen er likevel å holde oppe og bedre det allmenne kunnskapsnivået. Demokratiet er avhengig av at kunnskaper, innsikt og ferdigheter ligger på et høyt nivå i alle deler av befolkningen.

Livssyn og tro

103 Et samfunn med trosfrihet og toleranse

Arbeiderpartiet vil samle alle om sitt grunnsyn, på tvers av forskjeller i tro og livssyn.

Vi ønsker et samfunn med trosfrihet og toleranse - med samme respekt for dem som

har og for dem som ikke har en religiøs tro. Det er et samfunnsansvar å sikre alle samfunnsborgere rett til å dyrke sin religion og gjøre denne retten reell.

Det overveiende flertall av det norske folket tilhører åen norske Kirke. Så lenge statskirkeordningen består, har staten et særlig ansvar for å sikre kirkens arbeidsmuligheter og livsvilkår.

Kristendommen er en vesentlig del av kulturarven i vårt land. De slekter som vokser opp, må få kunnskap om den gjennom skolens undervisning.

Skolens livssynsundervisning skal sette den enkelte i stand til selv å utvikle sitt livssyn.

Fritid og kultur

104 Kulturpolitikens mål

Kulturpolitikens mål er å gi alle mennesker muligheter for et rikere og mer meningsfylt liv. Viktige forutsetninger for en slik politikk er i dag til stede : Hverdagens umenneskelige slit er fortid for de fleste. Velferdsstaten har gitt tryggere materielle kår. Vår fritid har økt sterkt. Den vil fortsatt øke.

Samtidig ser vi i dag utviklingstrekk som setter viktige verdier i fare. Den nye teknologien representerer en utfordring for sysselsettingen og kan også gi mindre stimulerende arbeid, om vi ikke makter å styre utviklingen. Kommersialiserte massemedier kan komme til å fremmedgjøre oss i vårt eget miljø, og representere en trussel mot et lite kultursamfunn som det norske.

Kulturpolitikken må omfatte hele samfunnet

Mot en slik bakgrunn får kulturpolitikken nye dimensjoner. Den må i enda sterkere grad omfatte hele samfunnet og være rettet mot alle grupper. Det blir viktigere enn før å forme en meningsfylt fritidspolitik og å bygge et effektivt vern mot kommersialiseringens uheldige virkninger.

105 Språkpolitikk

Språk rører ved fundamentale verdier som likeverd og demokrati. Arbeiderbevegelsen må bygge sin språkpolitikk på full likestilling og likerett for begge skriftmålene. Det må vises respekt for folkelig talemål. Det folkelige innslag i skriftspråket må styrkes. Administrasjons- og fagspråket må gjøres enklere og lettere å forstå.

106 Samlet massemediapolitikk

Presset fra den internasjonale kulturindustriens massetilbud gjør det nødvendig å satse mer for å styrke norsk kultur og bevare vårt særpreg som folk. På viktige områder kan utvidet nordisk samarbeid være med å sikre vårt eget kulturgrunnlag. Kulturkontakten med andre land må i mindre grad ledes av kommersielle interesser.

Det må utformes en samlet mediapolitikk med vekt på balanse mellom de forskjellige medier. Radio og fjernsyn må fortsatt være underlagt samfunnsstyring. Mangfoldet og valgfriheten styrkes ved desentralisering og utbygging av flere tilbud. Ytringsfriheten i massemediene må sikres, og ytringsmuligheten for minoriteter og svake grupper økes.

107 Kunstnere og kulturarbeidere

Kunstnere og andre kulturarbeidere må sosialt og økonomisk likestilles med andre yrkesgrupper. Kulturpolitikken må sikre kunstnerne ytringsfrihet og fremme kunstnerisk kvalitet og fornyelse. Demokratisk medbestemmelse gjennomføres ved alle kulturinstitusjonene.

De frivillige organisasjonene må gis mulighet til å løse sine viktige oppgaver i kultur- og samfunnslivet. Det må særlig legges økt vekt på barne- og ungdomsorganisasjonenes arbeid. Samtidig styrkes det offentlige barne- og ungdomsarbeidet. Kultur- og voksenopplæringstilbudene må særlig rettes mot økonomisk svake grupper.

108 Idrett for alle

Idrettspolitikkenes hovedoppgave er å gjennomføre målsettingen idrett for alle. Toppidretten må gjøres mindre avhengig av kommersielle inntekter. Allmennhetens muligheter for jakt, fiske og friluftsliv må sikres.

109 Nærmiljøet og kulturarbeidet

Nærmiljøet og det enkelte menneskets forutsetninger er et viktig utgangspunkt for alt kulturarbeid. Massemedienes sterke gjennomslagskraft gjør det nødvendig å styrke det lokale kulturarbeidet. Alle må få mulighet til å utvikle sine anlegg og menneskelige kvaliteter gjennom kunstnerisk, intellektuell og fysisk aktivitet, og ved å oppleve rik kunst skapt av andre. De estetiske og formende fag må få større plass i opplæringen på alle plan.

Minoritetenes rettigheter

110 Samenes rettigheter

Det samiske folket i Norge har sin egen kultur og næringsliv. Et ledd i arbeidet for likeverd er å la samene få utvikle sin egen kultur og å ta vare på sin kulturarv. Samenes

rettigheter i reindriftsområdene og de samiske kjerneområder må fastlegges.

Nye folkegrupper

Gjennom innvandringen får Norge etterhvert nye folkegrupper. Disse gruppernes kulturelle egenart skal ha utviklingsmuligheter. Dette vil øke mangfoldet og berike den felles kultur vårt samfunn bør romme.

Helsepolitikken

111 Helsepolitikken må gis et bredere innhold

Solidaritetstanken må danne grunnlaget for helsepolitikken. Den enkeltes helse angår også medmenneskene og samfunnet. Alle vil i løpet av sitt liv få behov for hjelp fra helse-, sosial- eller trygdevesenet. Vi må derfor legge opp et hjelpeapparat som er like tilgjengelig for alle.

Hovedoppgaven for helsepolitikken er å utjamne de store forskjellene i forbruk og tilbud av helsetjenester mellom geografiske områder og sosiale lag. De fleste helseproblemer har også sosiale sider. Det må være en viktig oppgave å fremme et livsmønster som gir god helse.

De sosiale sidene ved helsepolitikken må tillegges økt vekt. Flere av våre store helseproblemer har sammenheng med samfunnsforholdene. De må først og fremst angripes ved forebyggende tiltak.

112 Styrking av de svakeste områdene i helsetjenesten

Utbyggingen av helsetjenesten i Norge har særlig vært konsentrert om institusjonene. I årene framover må det skje en målbevisst styrking av de svakeste områdene av helsetjenesten, spesielt primærhelsetjenesten.

En godt utbygd distriktshelsetjeneste betyr at mer av helsetjenesten vil finne sted i nærmiljøet. Det vil etter hvert føre til en avlastning av institusjonene som i dag utsettes for et sterkt press fordi helsetjenesten i lokalsamfunnet er for svakt utbygd.

Sosialpolitikk

113 Hindre at sosiale problemer oppstår

Hovedoppgaven i sosialpolitikken er å hindre at sosiale problemer oppstår. Denne oppgaven løses ikke innenfor sosialektoren i snever forstand. Alle skal kunne delta i samfunnslivet på like vilkår utfra sine ulike forutsetninger. Det forebyggende arbeid må styrkes. Sosialpolitiske prinsipper må spille en større rolle i samfunnsplanleggingen.

114 Hjelp mennesker med særlige vansker

Sosialpolitikken skal ved særlige tiltak gi nødvendig støtte og hjelp til svake og utsatte grupper og enkeltmennesker. Vi må skape et samfunn med større toleranse i forhold til svake grupper. Både i bomiljøene, på arbeidsplassene og i skolen er det viktig å fremme praktisk solidaritet. Sosiale motsetninger og ulikheter må bygges ned. Mulighetene for den enkelte til selv å bedre sine levekår må styrkes.

Misbruk av rusmidler skaper store sosiale og helsemessige problemer. Sosiale problemer kan forebygges gjennom aktivitets- og kulturtilbud som gir muligheter for personlig utfoldelse og vekst.

115 De funksjonshemmede må få nye muligheter

De funksjonshemmede har en demokratisk rett til å leve et normalt liv på linje med andre grupper. Attføringstilbudene må styrkes. Alle som er fysisk, psykisk eller sosialt funksjonshemmet må få mulighet til å delta i arbeids- og samfunnslivet.

Kriminalpolitikk

116 Kamp mot årsakene til kriminalitet

Det er et hovedmål for kriminalpolitikken å forebygge og begrense kriminalitet. Vi må utvikle et straffesystem som er rettferdig og i samsvar med våre humane og kulturelle tradisjoner.

Forebyggende kriminalpolitikk er kamp mot årsakene til kriminalitet. Både handlinger og årsaker varierer og krever derfor innsats på mange samfunnsområder. Effektiv forebyggelse kan bare skje ved et bredt og systematisk samarbeid mellom ulike myndigheter, organisasjoner og institusjoner.

En må sikre enkeltmennesket trygghet, men også ta vare på fellesskapets interesser. Kravet til solidaritet og et kvalitativt bedre samfunn, krever respekt for den lovgivning som sikrer fellesskapet.

En innholdsrik alderdom

117 Vi skal selv bestemme over vår alderdom

Vi skal selv bestemme hvordan vi vil ha vår alderdom. Det økonomiske grunnlaget for dette sikres ved en utbygd folketrygd. Hovedoppgaven i eldreomsorgen er å skape servicetilbud som gjør at stadig flere får en rik og aktiv tid som pensjonister.

Overgangen fra yrkesaktiv periode til pensjonisttid må gjøres mer smidig. Vi må sikre retten til å trappe ned arbeidet når arbeidssituasjonen eller helse tilsier det. Samtidig må vi få muligheter til meningsfylt arbeid utover den vanlige aldersgrensen.

118

Helse er grunnlaget for en god alderdom. Det må skapes vesentlig bedre muligheter for eldre til selv å forebygge helseskader. Et viktig ledd i dette er muligheter for aktivitet og kontakt med andre.

Medbestemmelse for eldre

De eldre må ha rett og mulighet til å delta i samfunnslivet når de ønsker det. Også på institusjon skal vi ha rett til personlig utfoldelse og medbestemmelse. Isolasjon på en institusjon er like ille som isolasjon i egen bolig. Våre eldreinstitusjoner er for passive. Mulighetene for egenomsorg, aktivitet og behandling må bedres vesentlig.

119 Bedre omsorgstilbud i nærmiljøet

I årene framover vil de eldre utgjøre en større del av befolkningen. Dette setter store krav til eldreomsorgen.

Alt for mange er på institusjon fordi de ikke kan få den hjelp som er nødvendig for å bo i eget hjem og ha egen selvstendig tilværelse. Derfor må disse servicetilbudene i nærmiljøet bedres vesentlig. Eldre som ønsker plass på aldershjem og sykehjem må få dette tilbudet i sitt lokalmiljø for ikke å miste kontakt med familie og venner.